

УДК 371.13:17.022.1

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-221-211-214

ЛЯШЕНКО Ростислав –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри освітніх наук

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3554-8861>

e-mail: r.ljashenko@gmail.com

ІНТЕГРАЦІЯ ГУМАНІТАРНИХ І ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ

У статті розглядається проблема формування морально-етичної культури майбутніх учителів історії як ключового компонента їхньої професійної підготовки. Автор доводить, що інтеграція гуманітарних і педагогічних дисциплін є ефективним інструментом виховання морально зрілої, педагогічно майстерної особистості, спроможної виступати моральним авторитетом для учнів і суспільства. Обґрунтовано, що саме цілісне поєднання знань з філософії, етики, культурології, історії та педагогіки сприяє формуванню у студентів стійких моральних переконань, ціннісних орієнтацій, професійної етики, емпатії та гуманістичного світогляду. Теоретико-методологічною основою дослідження слугують аксіологічний, культурологічний, системний та компетентнісний підходи, які дозволяють комплексно осмислити процес становлення морально-етичної культури педагога як інтегрованого феномену. Проаналізовано сучасний стан вивчення проблеми у вітчизняній та зарубіжній педагогічній думці, що підтверджує актуальність і перспективність інтеграційного підходу. Наведено конкретні приклади інтегрованого змісту дисциплін, а також методів навчання, які сприяють особистісному розвитку студентів: аналіз педагогічних ситуацій, обговорення моральних дилем, рольові ігри, рефлексивне письмо, педагогічна практика з етичним супроводом та наставництвом. Визначено комплекс педагогічних умов, що забезпечують ефективність інтеграції: наявність ціннісно насиченого освітнього середовища, моральний приклад викладачів, рефлексивна діяльність студентів, академічна доброчесність, міжпредметна координація змісту навчання. Зроблено висновок, що інтеграція гуманітарних і педагогічних компонентів освіти створює основу для формування вчителя-історика як носія високої моральної культури, здатного здійснювати не лише навчальну, а й виховну місію, спрямовану на утвердження гуманістичних і демократичних цінностей у молодого покоління.

Ключові слова: морально-етична культура, інтеграція дисциплін, вчитель історії, аксіологічний підхід, гуманітарна освіта, професійна етика, інтерактивні методи.

LIASHENKO Rostyslav –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Higher Sciences

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3554-8861>

e-mail: r.ljashenko@gmail.com

INTEGRATION OF HUMANITARIAN AND PEDAGOGICAL DISCIPLINES AS A MEANS OF FORMING THE MORAL AND ETHICAL CULTURE OF A HISTORY TEACHER

The article addresses the problem of forming the moral and ethical culture of future history teachers as a key component of their professional training. The author substantiates that the integration of humanities and pedagogical disciplines is an effective tool for educating a morally mature and pedagogically competent individual capable of becoming a moral authority for students and society. It is argued that the holistic combination of knowledge from philosophy, ethics, cultural studies, history, and pedagogy contributes to the formation of stable moral convictions, value orientations, professional ethics, empathy, and a humanistic worldview in students. The theoretical and methodological framework of the study includes axiological, culturological, systemic, and competency-based approaches, which enable a comprehensive understanding of the process of shaping a teacher's moral and ethical culture as an integrated phenomenon. The article analyzes the current state of the issue in Ukrainian and international pedagogical thought, confirming the relevance and potential of the integrative approach. It presents concrete examples of integrated subject content as well as educational methods that foster students' personal development: analysis of pedagogical cases, discussion of moral dilemmas, role-playing games, reflective writing, ethically guided teaching practice, and mentoring. The paper identifies a set of pedagogical conditions that ensure the effectiveness of integration: the presence of a value-oriented educational environment, moral role models among faculty, students' reflective activity, academic integrity, and interdisciplinary coordination of curricula. The article concludes that integrating the humanities and pedagogical components of teacher education creates a foundation for preparing history teachers as bearers of high moral culture, capable of fulfilling not only instructional but also educational missions aimed at fostering humanistic and democratic values in the younger generation.

Key words: moral and ethical culture, integration of disciplines, history teacher, axiological approach, humanities education, professional ethics, interactive methods.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасні трансформаційні процеси в освіті України та світу зумовлюють нові вимоги до професійної підготовки майбутніх педагогів. Учитель має бути не лише носієм знань, а й моральним авторитетом для молоді, провідником гуманістичних цінностей у демократичному суспільстві [10]. Особливо це стосується вчителя історії, який через зміст свого предмета безпосередньо впливає на формування світогляду і громадянської

свідомості учнів. Історія як навчальна дисципліна містить глибокий морально-етичний потенціал: аналізуючи історичні події, учні вчаться розуміти цінність людського життя, наслідки аморальних вчинків, важливість справедливості й толерантності. Відтак, учитель історії повинен володіти високою моральною культурою, аби стати гідним прикладом для покоління, що зростає [10].

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати інтеграцію гуманітарних і педаго-

гічних дисциплін як засіб формування морально-етичної культури майбутнього вчителя історії та визначити педагогічні умови ефективної реалізації цього процесу.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій засвідчує, що формування морально-етичної культури майбутнього вчителя історії є багатовимірним процесом, який вимагає інтеграції гуманітарного знання, педагогічної практики та етичного досвіду. У працях В. Андрушенка та І. Табачука [1] наголошено на соціально-гуманістичному потенціалі вчителя в умовах демократизації освіти, І. Бех акцентує на духовних цінностях як внутрішніх регуляторах особистості педагога [2], а С. Вітвицька [3] обґрунтовує аксіологічний підхід як основу ціннісно-етичного виховання А. Донцов [4] розробляє модель моральної культури вчителя з урахуванням когнітивного, емоційного та поведінкового рівнів, тоді як О. Ільченко [5] розглядає академічну доброчесність як основу етичної компетентності майбутнього педагога. Значний внесок у методологію зробили Л. Москальова та О. Панасюк [6; 7], які акцентують на ролі культурного контексту, інтерактивних методів та рефлексії у вихованні моралі. У посібнику за ред. Б. Жебровського [8] визначено професійно-етичні принципи поведінки вчителя як нормативну основу моральної культури. Зарубіжні автори, зокрема К. Quinlan [9], підкреслюють важливість гуманітарного контексту у підготовці педагогів, використовуючи художні тексти для етичної рефлексії, тоді як D. Jelovac [10] виділяє моральну чутливість, чесність і відкритість як визначальні риси сучасного педагога та наголошує на їх цілеспрямованому формуванні. Загалом усі дослідники підкреслюють необхідність цілісного, інтегрованого підходу до формування морально-етичної культури, що поєднує аксіологічну освіту, педагогічну практику, особистісний приклад викладачів та етично збагачене освітнє середовище.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграція гуманітарних та педагогічних дисциплін у підготовці вчителя історії відбувається як на рівні змісту освіти, так і на рівні методів навчання. Розглянемо конкретні приклади, як різні дисципліни та навчальні активності взаємодоповнюють одна одну у вихованні морально зрілого педагога.

Змістова інтеграція гуманітарних дисциплін. До циклу підготовки історика-педагога традиційно входять такі гуманітарні дисципліни, як *філософія*, *етика*, *естетика*, *культурологія*, *педагогіка*, а також спеціальні курси з методики викладання історії. При належній організації навчання ці курси не існують відокремлено, а підсилюють один одного в аспекті формування ціннісних орієнтацій студента. Зокрема:

Філософія навчає майбутнього педагога критично мислити, аналізувати складні світоглядні питання, усвідомлювати моральні дилеми. Обговорення категорій добра і зла, свободи і відповідальності, справедливості, сенсу життя закладає глибинне розуміння етичних проблем. Філософські знання допомагають вчителю історії рефлексувати над історичними подіями у моральному контексті,

бачити причинно-наслідкові зв'язки між світоглядом суспільства та його моральними нормами. Наприклад, розглядаючи філософські ідеї епох (гуманізм, просвітництво, екзистенціалізм), студент-історик водночас отримує моральні уроки цих епох [2, с. 124-125].

Етика (педагогічна етика) безпосередньо дає знання про професійні норми і принципи поведінки вчителя. Спеціальний курс з етики педагога ознайомлює студентів з моральними вимогами до вчительської діяльності, етичними кодексами, типологією педагогічних ситуацій з моральним вибором. Студенти вивчають такі поняття, як педагогічний обов'язок, совість учителя, педагогічна справедливість, конфіденційність, толерантність у спілкуванні з дітьми тощо [1, с. 58]. Розгляд реальних або моделізованих ситуацій (наприклад, проблема об'єктивності оцінювання, вирішення конфліктів у класі, захист гідності учня) допомагає застосувати ці принципи на практиці. У результаті формується розуміння, що професійна етика – це не абстракція, а повсякденний орієнтир учительської поведінки.

Культурологія та історія культури дають можливість майбутньому вчителю історії зрозуміти моральні цінності різних епох і народів, побачити розвиток етичних ідеалів у контексті культурної еволюції [6]. Вивчаючи культурну спадщину, студент пізнає витoki моральних норм, засвоює кращі зразки духовної культури. Наприклад, ознайомлення з епосами, міфами, релігійними вченнями формує уявлення про універсальні людські цінності (як-от "золоте правило моралі", заповіді тощо). Аналіз трагічних історичних подій (війни, геноциди) крізь призму культурології виховує почуття гуманізму, неприйняття насильства та дискримінації. Культурологічна підготовка сприяє також вихованню *толерантності*: розуміючи інші культури, майбутній учитель навчиться поважати відмінності, що особливо важливо в полікультурному сучасному класі [7, с. 45].

Історія як фахова дисципліна сама по собі містить моральні уроки. Інтегративний підхід вимагає, щоб при викладанні історичних курсів в університеті викладачі акцентували не лише фактологію, але й етичний вимір історії. Наприклад, обговорення історичних постатей може включати оцінку їхніх вчинків з моральної точки зору: моральні дилеми історії (чи виправдані певні дії з позицій гуманізму?), історична відповідальність (наслідки аморальних рішень для народів) тощо. Студенти-історики можуть отримувати завдання підготувати есе на тему морального вибору особистості в екстремальних історичних обставинах, або провести паралелі між етичними кодексами минулого і сьогодення. Такий аналіз підсилює усвідомлення зв'язку між історією та моральним поступом людства [4].

Педагогіка і методики викладання історії – завершаючий компонент інтеграції, де гуманітарні знання синтезуються з практичними навичками професії. На лекціях з педагогіки висвітлюються засади виховання моральності, закономірності становлення особистості учня, етапи вікового

морального розвитку (наприклад, за Л.Колбергом або ін. теоріями). Це дає майбутньому вчителю розуміння, як формуються моральні якості у дітей і підлітків, як на них впливає шкільне середовище. Методики викладання історії включають навчання створювати виховні ситуації на уроках, інтегрувати виховний потенціал історичного матеріалу у педагогічний процес. Студентів навчають принципам виховної роботи на уроці історії: проведення дискусій з етичних питань, використання біографій моральних авторитетів історії (наприклад, М. Ганді, М. Терези) як прикладів для учнів, обговорення історичних моральних дилем (як-от рішення про застосування атомної бомби, моральність громадянської непокори в певних історичних рухах тощо). Таким чином, педагогічні дисципліни "прошивають" гуманітарні знання цілеспрямованими методиками їх педагогічного застосування.

В результаті такої змістової інтеграції *гуманітарна підготовка* стає підґрунтям гуманістичного світогляду педагога, формує у нього повагу до гідності кожної особистості та орієнтацію на загальнолюдські цінності [10, с. 67]. Студент, який паралельно освоїв філософські концепти моралі, етичні норми професії, культурні уроки історії та педагогічні технології виховання, набагато більш підготовлений до ролі морального наставника для своїх учнів.

Ефективна реалізація інтегрованого підходу у формуванні морально-етичної культури майбутніх учителів історії потребує дотримання певних педагогічних умов. На основі аналізу теорії і передового досвіду можна виділити такі ключові умови:

Цілісна освітня програма з інтегрованим змістом. Навчальний план підготовки вчителя історії має бути складений так, щоб гуманітарні дисципліни і професійно-педагогічні предмети доповнювали один одного у вихованні моральності. Це передбачає включення до програми спеціальних курсів із етики, деонтології, культурології, а також насичення фахових історичних курсів ціннісно-орієнтованими компонентами (темами, модулями). Інтеграція змісту повинна бути продумана на міжпредметному рівні: викладачі різних дисциплін погоджують акценти, термінологію, узгоджують вимоги до виховних результатів. Наприклад, якщо на філософії студент навчається аргументувати етичні позиції, то на методиці викладання історії він же має отримати завдання підготувати фрагмент уроку, де учні дискутують на етичну тему. Таким чином знання і вміння з різних курсів сходяться воедино. Цілісна програма також передбачає наступність і поступовість: від ознайомлення з моральними поняттями на молодших курсах – до глибокого морально-професійного самовизначення на випускному курсі [9, с. 756-757].

Підготовка викладачів до морально-етичного виховання. Щоб інтегрований підхід діяв, самі викладачі університету повинні володіти відповідними компетентностями і установками. Необхідно підвищувати кваліфікацію науково-педагогічних працівників у питаннях етики, педагогічної

деонтології, сучасних методів виховання. Дослідження відзначають доцільність проведення для викладачів спеціальних семінарів і тренінгів з методики формування морально-ціннісних компетентностей студентів [8, с. 65]. На таких семінарах можна ділитися кращими практиками інтеграції етичної проблематики у викладання свого предмета, обговорювати кейси зі студентського життя, виробляти спільні підходи. Важливо, щоб викладачі різних кафедр (історики, філософи, педагоги) взаємодіяли і усвідомлювали спільну виховну мету. Якщо, скажімо, викладач історії бачить свою роль лише у подачі фактів, то користь від паралельного курсу етики може нівелюватися. Тому формування єдиної команди однодумців серед педагогів університету – необхідна умова. Кожен викладач по суті стає *вихователем*, незалежно від дисципліни, що він веде. Це відповідає ідеї інтеграції: гуманітарні й педагогічні дисципліни змикаються на рівні спільної виховної місії.

Практична спрямованість і рефлексія. Навчальний процес слід будувати так, щоб студенти мали достатньо можливостей застосовувати морально-етичні знання і одержати зворотний зв'язок. Йдеться не лише про згадану вище педагогічну практику, а і про постійну включеність інтерактивних методів у аудиторну роботу. Кожне етико-ціннісне поняття бажано закріплювати через практичні завдання (кейс, диспут, проект тощо). Після будь-якої активності важливо проводити рефлексію: обговорення, що вдалося, які виникли труднощі, які почуття відчували, які цінності усвідомили. Рефлексія допомагає студентам перевести досвід у розряд засвоєних переконань. Наприклад, після рольової гри з моральною дилемою варто питати: "Як би ви почувалися на місці тієї вчительки? Чому вибрали саме таке рішення? Які цінності стали для вас вирішальними?" Це зміцнює моральну самосвідомість. Ще один аспект – діагностика та самооцінка морально-етичного розвитку студентів. Бажано впроваджувати методики, що дозволяють самим студентам відстежувати свій прогрес (анкети моральних установок, тест на рівень розвитку емпатії чи морального судження). Усвідомлення власного зростання мотивує їх далі вдосконалюватися [5].

У сукупності наведені педагогічні умови забезпечують те, що формування морально-етичної культури майбутнього вчителя історії відбувається ефективно, системно і стійко. Вони створюють підґрунтя, на якому інтеграція гуманітарних і педагогічних дисциплін реалізується не формально, а змістовно, приносячи глибокі виховні результати.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Інтеграція гуманітарних і педагогічних дисциплін є ефективним засобом формування морально-етичної культури майбутнього вчителя історії. Поєднання змісту, методів і ціннісного середовища сприяє становленню педагога як морального авторитета, здатного впливати на молодь особистим прикладом. Подальші дослідження доцільно спрямовувати на

розроблення міждисциплінарних програм, інструментів діагностики рівня моральної культури студентів, впровадження цифрових етико-освітніх практик та вивчення впливу академічної доброчесності й наставництва на професійне становлення педагога.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П., Табачук І. Г. Формування особистості вчителя в сучасних умовах. *Політичний менеджмент*. 2005. № 1(10). С. 58–59.
2. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. 124–129.
3. Вітвицька С. С. Аксиологічний підхід до виховання особистості майбутнього вчителя. *Креативна педагогіка*. 2015. № 10. С. 63–67
4. Донцов А. В. Моральна культура вчителя: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2008. 240 с.
5. Ільченко О. Академічна доброчесність як фактор забезпечення якісної підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти. *Витоки педагогічної майстерності*. 2024. № 33. С. 100–103.
6. Москальова, Л. Ю. Теоретико-методичні засади виховання у майбутніх учителів морально-етичної культури: автореф. дис. ... докт. пед. наук. Київ. 2011. 40 с.
7. Панасюк О. П. Технологія морального виховання майбутніх вчителів: монографія. Луцьк: ПВД «Твердиня». 2010. 178 с.
8. Професійна етика вчителя: час і вимоги / за заг. ред. Б. М. Жебровського. Київ. 2000. 78 с.
9. Quinlan K. M. Towards an educational humanities for teacher education: Building the relational, emotional, and ethical bases of teaching practice. *Oxford Review of Education*. 2021. 47(6). Pp. 752–769.
10. Jelovac D. Redefining the Moral Attributes of an Excellent Secondary School Teacher. *Education Sciences*. 2025. 15(7). 875 p.

REFERENCES

1. Andrushchenko, V. P., Tabachuk, I. H. (2005). Formuvannya osobystosti vchytelia v suchasnykh umovakh [Formation of the teacher's personality in modern conditions]. *Politychny menedzhment*. № 1(10). S. 58–59. [in Ukrainian]
2. Bekh, I. D. (1997). Dukhovni tsinnosti v rozvytku osobystosti [Spiritual values in personal development]. *Pedahohika i psykholohiia*. № 1. 124–129.
3. Vitvytska, S. S. (2015). Aksiolohichni pidkhyd do vykhovannia osobystosti maibutnoho vchytelia [Axiological

approach to personality development of a future teacher]. *Kreatyvna pedahohika*. № 10. S. 63–67. [in Ukrainian]

4. Dontsov, A. V. (2008). *Moralna kultura vchytelia: monohrafiia* [Moral culture of a teacher: monograph]. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina. 240 s. [in Ukrainian]
5. Ilchenko, O. (2024). Akademichna dobrochesnist yak faktor zabezpechennia yakisnoi pidhotovky maibutnikh pedahohiv u zaklakh vyshchoi osvity [Academic integrity as a factor in ensuring high-quality training of future teachers in higher education institutions]. *Vytoky pedahohichnoi mais-ternosti*. № 33. S. 100–103. [in Ukrainian]
6. Moskalova, L. Yu. (2011). *Teoretyko-metodychni zasady vykhovannia u maibutnikh uchyteliv moralno-etychnoi kultury: avtoref. dys. ... dokt. ped. nauk* [Theoretical and methodological principles of education of future teachers of moral and ethical culture: author's abstract of the dissertation ... Doctor of Pedagogical Sciences]. Kyiv. 40 s. [in Ukrainian]
7. Panasiuk, O. P. (2010). *Tekhnolohiia moralnoho vykho-vannia maibutnikh vchyteliv: monohrafiia* [Technology of moral education of future teachers: monograph]. Lutsk: PVD «Tverdynia». 178 s. [in Ukrainian]
8. Profesiina etyka vchytelia: chas i vymohy [Teacher's professional ethics: time and requirements] (2000). / za zah. red. B. M. Zhebrovskoho. Kyiv. 78 s.
9. Quinlan, K. M. (2021). Towards an educational humanities for teacher education: Building the relational, emotional, and ethical bases of teaching practice. *Oxford Review of Education*. 47(6). Rr. 752–769. [in English]
10. Jelovac, D. (2025). Redefining the Moral Attributes of an Excellent Secondary School Teacher. *Education Sciences*. 15(7). 875 p. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛЯШЕНКО Ростислав – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблема самоактуалізації та самореалізації особистості, феномен «само», професійна підготовка майбутніх фахівців.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LIASHENKO Rostyslav – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Higher Sciences Central Ukrainian State University named after Vladimir Vynnychenko.

Scientific interests: problem of self-actualization and self-realization of personality, phenomenon of "self", professional training of future specialists.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2025 р.

Стаття прийнята до друку 09.10.2025 р.

УДК 37.017:17.022.1]:37.0+374](045)

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-221-214-219

МАЛЬОВАНА Яна –

аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9947-7432>

e-mail: yana.malovana@udpu.edu.ua